

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA ESTETIK TARBIYA BERISHNING TURLARI VA USULLARI

**Xudaynazarova Durposhsha Boltabayevna Hazorasp Pedagogika kolleji
o'qituvchisi**

Abdullayeva Feruza Shavkatovna ChDPU o'qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqola maktabgacha ta'lim tashkilotda bolalarning estetik tarbiyasini rivojlantirish turlari va usullariga bag'ishlangan.*

Kalit so'zlar. *Estetik tarbiya, estetik did, estetik ong, estetik tuyg'ular, estetik faoliyat, estetik bilim.*

Аннотация. *Данная статья посвящена видам и методам развития эстетического воспитания детей в условиях дошкольного образования.*

Ключевые слова. *Эстетическое воспитание, эстетический вкус, эстетическое сознание, эстетические чувства, эстетическая деятельность, эстетическое знание.*

Annotation. *This article focuses on the types and methods of developing children's aesthetic education in preschool education.*

Keywords. *Aesthetic education, aesthetic taste, aesthetic consciousness, aesthetic feelings, aesthetic activity, aesthetic knowledge.*

Kirish. Hozirgi davrda milliy tiklanishdan milliy yuksalishga tamoyili asosida taraqqiy etayotgan mamlakatimizda ta'lim tizimining birinchi bo'g'ini-maktabgacha ta'lim rivojining zamonaviy bosqichi bir qator o'zgarishlar bilan tavsiflanadi: maktabgacha ta'lim ochiq turdagi ta'lim tashkiloti sifatida shakllandi; maktabgacha ta'lim tashkilotlarining eng muhim vazifasi bolalarning hayotiy faoliyatini muhofaza qilish va salomatligini mustahkamlash; tarbiyalanuvchilarni maktab ta'limiga muvaffaqiyatli tayyorlash va boshqalar hisoblanadi.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, ilg'or xorijiy tajribalarni hisobga olgan holda samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning innovatsion tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Chunki O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta’kidlaganidek, bola dunyoga kelganidan boshlab, unda aynan maktabgacha bo‘lgan yoshda aqliy faollik oshadi, axloqiy-estetik va jismoniy xislatlar shakllanadi. [1] Shunga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida “maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, maktabgacha ta’lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish” [5] kabi ustuvor vazifalar belgilangan. Bu vazifalarni amalga oshirish maktabgacha yoshdagi bolalarga davlat talablariga muvofiq estetik tarbiya berish, ularda nafasat va go‘zallik bo‘yicha ta’lim berish dasturlarini ishlab chiqish hamda bolalarning estetik didini o‘stirishga qaratilgan tizimli ishlarga innovatsion yondashish dolzarbligini ko‘rsatmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim berishda kompetensiyaviy yondashuv o‘tib borayotgan bola shaxsini hayotga tayyorlash, unda hayotiy muhim masalalarni hal qilish uchun zarur bo‘lgan, axloqiy me‘yor va qadriyatlarni o‘zlashtirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish, “Men” obrazini qurish bilan bog‘liq bo‘lgan faoliyat usullarini shakllantirishga tayyorgarlikni ko‘zda tutadi. [28]

Boshlang‘ich muhim kompetensiyalar bolaning faoliyat va axloq subyekti sifatidagi yaxlit rivojlanishini talab etadi.

Kompetensiya bolaning bilim,ko‘nikma,malaka va qadriyatlar majmuidir. Boshlang‘ich kompetensiyalar,rivojlanish sohasidan qat’iy nazar,bola shaxsi shakllanishi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Bolaning kompetensiyalari bola rivojining quyidagi sohalarida belgilanadi:

- jismoniy rivojlanish va sog‘lom turmush tarzining shakllanishi
- ijtimoiy-hissiy rivojlanish
- nutq,muloqot,o‘qish va yozish malakalari
- bilish jarayonining rivojlanishi
- ijodiy rivojlanish(ilk qadam)

“Ijodiy rivojlanish” sohasi

Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'zbek, rus va boshqa millatlarning musiqiy, amaliy, dekorativ, adabiyot san'ati orqali badiiy va estetik rivojlanishi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- bolalarning musiqa, rasm, raqs, teatr va adabiyot sohalarida o'z qobiliyatlarini namoyon qilishi uchun sharoit yaratadi;
- bolalarni O'zbekiston Respublikasi hududida yashaydigan xalqlarning tasviriy, dekorativ va amaliy san'ati bilan tanishtirish orqali ishlab chiqarish faoliyatini rivojlantirish;
- bolalarni o'zbek, rus va boshqa xalqlarning asarlari bilan tanishtirish orqali axloqiy va vatanparvarlik tuyg'ularini tarbiyalash. Butun dunyoda mashhur xalq amaliy san'atimarkazi mohir hunarmandlarining ustaxonasi bo'lmish Farg'ona viloyati Qo'qon shahri misolida, O'zbekistonning xalq amaliy san'atini o'rganishda, reja asosida hunarmandlar ustaxonasiga ekskursiya tashkil etish mumkin. U yerda bolalar turli buyumlarning tayyorlanish jarayonini aniq ko'rib, amaliy san'at faoliyatida milliy naqsh elementlaridan foydalanishadi. (MTV mtt da ta'lim dasturlarini ishlab chiqish metodik qo'llanma 38 bet)

Tadqiqotning maqsadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar bilan ta'limiy faoliyat turlarini o'tkazish jarayonida bolalar estetik tarbiyaga o'rgatib boriladi. Ayniqsa san'at markazlarida olib boriladigan ta'limiy faoliyat turlarida bolalarning estetik tarbiyasi shakllanadi va rivojlanib boradi. M: rasm chizish jarayonida bola o'z tasavvurlaridan kelib chiqib rang tanlaydi va rasmga qo'shimcha predmetlar qo'shishi mumkin. Mart oyining birinchi haftasi “Mehribonlar kuni” mavzusida bo'lib, haftaning birinchi kuni san'at markazida “Onamning portreti” mavzusida rasm chizish rejalashtirilgan. Bunda har bir bola o'z onasining rasmini chizishi lozim. Rasm chizish jarayonida ayrim bolalar onasining tasvirini oddiy qilib chizadi, ayrim bolalar esa onasining ko'ylaklariga turli xil rangdagi bezaklar beradilar, turli xil taqinchoqlarni chizadilar. Bu esa bolaning estetik tarbiyasi shakllanganligini ko'rsatadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida estetik tarbiya berishning bir necha turlari bor:

- Tashkilotdagi guruh xonalarini mavsumga moslab bezatishda yoki oy mavzusi bo'yicha bezatishda, shu guruh bolalarining fikrlarini inobatga olish lozim;
- Bezaklar tayyorlashda ham bolalarning faol ishtirok etib o'z qo'llari yordamida bezaklar tayyorlashi, o'zi xoxlagan rangini tanlashi va shu rangdan foydalanishiga imkon berish lozim;
- Bolalar yasagan bezaklarni guruhning ko'rinadigan joyiga ilib qo'yish lozim. Shunda bolada quvonish hissi paydo bo'ladi va yanada chiroyliroq bezaklar yasash uchun harakat qiladi. Bola har safar o'zi yasagan bezagini ko'rishi bilan unda yangi g'oyalar paydo bo'ladi, yanada chiroyliroq bezaklar yasashga harakat qiladi. Bu esa bolaning estetik didining yanada rivojlanishiga sabab bo'ladi;
- Ta'limiy faoliyat turlarini olib borishda "Drammalashtirish, syujetli-rolli o'yinlar" markazida bolalarga rol taqsimlash jarayonida markazning rolga moslab bezatilishida bolalar fikrini so'rash va ularga mustaqil ravishda markazni bezashga imkon berish, bolalarda ijodiy qobiliyatlarning shakllanishi, jamoaviy ishlash ko'nikmasi va estetik jihatdan yangicha yondashuvlar paydo bo'ladi;
- Musiqiy ta'limiy faoliyat turlarini olib borishda, musiqa tinglash, kuylash, raqs tushish va musiqaga mos ravishda harakatlanish ham bolalarning estetik zavqini oshiradi;

Kichik yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalash jarayonining xususiyatlari (vazifalari, mazmuni, shakllari, vositalari va boshqalar) ularning yosh farqlari bilan bog'liq: estetik ong, estetik tuyg'ular shakllanish jarayonida; estetik faoliyat

natijaga yo'naltirilgan emas, balki jarayonga yo'naltirilgan; badiiy va ijodiy faoliyatda reproduktiv daraja ustunlik qiladi va hokazo.

Kichik yoshdagi o'quvchilarni estetik tarbiyalashda maktab faoliyati bir necha yo'nalishlarda amalga oshirildi: tarbiyaviy estetik faoliyat; maktabdan tashqari - maktab ichida va maktabdan tashqari qo'shimcha ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda; ota-onalar bilan hamkorlik.

Kichik yoshdagi o'quvchilarni estetik tarbiyalash bo'yicha eksperimental ishlarning muvaffaqiyati mezonlari quyidagilardir: yosh o'quvchilarning estetik faoliyatiga (o'quv, darsdan tashqari, bo'sh vaqt) nisbatan barqaror ijobiy dinamika; ularning badiiy-ijodiy tafakkurini shakllantirishda, estetik bilimlarini kengaytirishda ijobiy tendentsiya.

Estetik tarbiya darajasini baholash uning tarkibiy qismlari: estetik tuyg'ular, estetik bilimlar, badiiy va qadriyat yo'nalishlari, estetik faollik va xulq-atvorni har tomonlama baholash asosida shakllantirildi.

Kichik maktab o'quvchilari hayotdagi, tabiatdagi estetik hodisalarni, shuningdek, san'at asarlarini idrok etishda ularning estetik his-tuyg'ularini tarbiyalash va namoyon etishga yordam beradigan vaziyatlarga kiritilgan. Ko'pgina tadbirlar bir vaqtning o'zida bir nechta estetik faoliyat turlarini kiritishni o'z ichiga oldi, bu estetik tarbiyaga shaxsiy yondashuvni ta'minladi, estetik ehtiyojlarni shakllantirishga va kichik yoshdagi o'quvchilarning estetik faoliyatga qiziqishlarini rivojlantirishga yordam berdi.

Estetik tarbiya shaxsning ma'naviy kamolotiga katta ta'sir ko'rsatadi, bu esa tarbiyaning dolzarb muammolaridan biridir. Estetik tarbiya jarayonida shaxsning hissiy-intellektual sohalari shakllanadi. Bu bolaning estetik tarbiyasini erta bolalikdan boshlash zarurligini tushuntiradi. Bu jarayon ayniqsa boshlang'ich maktab yoshida samarali bo'lishi mumkin, 7-11 yoshdagi bolalarning yoshga bog'liq psixofiziologik xususiyatlari zarur pedagogik sharoitlarni yaratish bilan birga estetik tarbiya uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi.

Biz estetik tarbiyani shaxsda estetik madaniyatni shakllantirishga yordam beradigan maqsadli pedagogik jarayon deb tushunamiz. Estetik tarbiyaning

maqsadi va natijasi estetik tarbiya bo'lib, u estetik ong, estetik tuyg'ular va estetik faoliyatning birligi bilan tavsiflanadi. Estetik tarbiya yaxlit tarbiya jarayonining ajralmas qismidir. Shu bilan birga, u o'z-o'zidan ham amalga oshiriladi, unga atrof-muhit ta'sir qiladi: shahar, shaharchaning ijtimoiy-madaniy muhiti; mikro-jamiyat haqida, ommaviy axborot vositalari haqida, ta'lim muassasasining estetik tarbiya maydoni haqida va boshqalar.

Kichik yoshdagi o'quvchilarni estetik tarbiyalashning muvaffaqiyati shaxsiy yondashuvni amalga oshirish orqali yordam beradi, bunda o'quv jarayonida

- o'qituvchilar o'quvchilarning yosh va shaxsiy xususiyatlarini hisobga oladi;
- o'quvchilar ushbu yoshga xos bo'lgan, ularning subyektiv estetik tajribasi talab qilinadigan asosiy faoliyatga kiritiladi;
- ta'lim pedagogik muloqotni insonparvarlashtirishga asoslanadi;
- ta'lim va tarbiya samaradorligi o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishining ijobiy dinamikasi bilan belgilanadi.

Insonning har qanday faoliyatida estetik manba mavjud: inson o'z faoliyati davomida moddiyat bilan birga ma'naviyatga [shodlik - sevinch](#), orzu-umid, erk-shodlik tuyg'ulariga suyanib yashaydi, moddiy samaralar bilan birga o'zi va boshqalar faoliyatining nafosat mezonlari bilan o'lchanadigan ijtimoiy baholanishiga harakat qiladi. Binobarin, inson o'zining bu mohiyatli xususiyatini yo'qotib qo'ysa, uning faoliyati o'zining insoniy tabiatidan ham mahrum bo'lib qoladi. Nafosat qonunlariga rioya qilgan holda voqelikni amaliy va ma'naviy o'zlashtirish jarayonida inson faoliyatining nisbatan mustaqil sohasi bo'lgan san'at muhim ahamiyat kasb etadi. Nafosat qonunlariga rioya kilib yaratilgan sanat eng toza poklangan ko'rinishda namoyon bo'ladi. Shu ma'noda sanat (badiiy faoliyat)ni vokelikni inson tomonidan estetik jihatdan idrok etilishining eng oliy ko'rinishidir, deymiz.

Shunday qilib, estetik tarbiyani maqsadli pedagogik jarayon sifatida tushunib, bola tarbiyaning sub'ekti ekanligi va faoliyat jarayonida shaxs qanday shakllanishi, shuningdek, estetik makonning o'z-o'zidan va maqsadli ta'siri ostida shakllanishini hisobga olgan holda nazariy jihatdan isbotlandi va sinab ko'rildi

hamda amaliyotda estetik tarbiyadan tizimli yondashish zarurati katta ekanligi aniqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Абдурахимова Д.А. —Мактабгача ёшдаги болаларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси асослари|| (Халқ оғзаки ижоди материаллари асосида) Монография.— Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ нашриёти, 2016.
2. Бодрова Е.В., Давыдов В.В., и др. Опыт построения психолого-педагогической концепции дошкольного воспитания // Вопросы психологии, 1989, №1,
3. Буре Р.С., Островская Л.Ф. Воспитатель и дети. М., 2003.
4. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 22 dekabrda 802-son qarori. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 23.12.2020 y.
5. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan yangi Davlat talablari. Toshkent – 2018.